

სექცია 1. ეკონომიკის მდგრადი განვითარების პრობლემები

ექსპერიმენტალური ეკონომიკა-ეკონომიკური თეორიის ახალი მიმართულება

ალექსანდრე სიჭინავა
სტუ-ს პროფესორი

რეზიუმე

სტატიაში განხილულია ექსპერიმენტალური ეკონომიკის, როგორც ეკონომიკური თეორიის ახალი მიმართულების წარმოშობის ისტორია, რომელიც ეყრდნობა კონტროლირებადი ექსპერიმენტის მეთოდს. იგი ახდენს ეკონომიკური თეორიის მეცნიერული დებულებებისა და ეკონომიკური აგენტების ქცევის შესწავლას. ამ მიმართულებამ ეკონომიკურ მეცნიერებაში შემოიტანა კვლევის ახალი მეთოდი კონტროლირებადი ექსპერიმენტის მეთოდი. ეკონომიკური თეორია, ეკონომიკური ექსპერიმენტის წარმოშობამდე, ითვლებოდა მეცნიერებად, რომელშიც ექსპერიმენტების გამოყენება არ შეიძლებოდა. ეკონომისტები მიიჩნევდნენ, რომ ეკონომიკურ მეცნიერებაში არ არსებობდა ექსპერიმენტების ჩატარების მეთოდოლოგიური და პრაქტიკული შესაძლებლობა.

ეკონომიკური ექსპერიმენტის ისტორია დაიწყო XX საუკუნის 40-50 წლებში. დიდი ხნის განმავლობაში ამ მიმართულებით ჩატარებული კვლევები ითვლებოდა ფსევდომეცნიერულად და სერიოზულად არ აღიქმებოდა, არა მარტო სამეცნიერო საზოგადოებაში, არამედ თვით ამ პრობლემების მკვლევარებშიც. ექსპერიმენტალური ეკონომიკა ახსიათდება თემატიკის სიახლით, აქტიური განვითარებითა და პრესპექტიულობით. ექსპერიმენტალური ეკონომიკის წარმოშობას არა აქვს დიდი ხნის ისტორია. იგი ფართოდ გამოიყენება დასავლეთის ქვეყნების მეცნიერების კვლევებში. მათგან განსხვავებით საქართველოში საერთოდ არ გამოიყენება. დასავლეთის ქვეყნებში იგი ჩამოყალიბდა, როგორც მეცნიერება. ქართულ სამეცნიერო წრეებში თითქმის არაფერია ცნობილი ექსპერიმენტალური ეკონომიკის შესახებ. საქართველოში ექსპერიმენტალური ეკონომიკა თითქმის არაა განვითარებული. ამ მიმართულებით დღეისათვის მუშაობს სტუ-ს საინჟინრო ეკონომიკის დეპარტამენტის მეცნიერთა ჯგუფი, რომლებსაც აქვთ რამოდენიმე პუბლიკაცია და ამუშავებენ ამ თემას შიგა გრანტით. უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოში ხდება რთული ეკონომიკური სისტემების მათემატიკური მოდელირება (სტუ, თსუ), მაგრამ მას საყოველთაო ხასიათი არა აქვს. ძირითადად ქართველი მეცნიერები სწავლობენ სხვა ქვეყნების გამოცდილებას ამ მიმართულებით, საქართველოს მოსახლეობის მენტალიტეტს და ინტელექტუალური გარემოს თავისებურებებს. ასეთ კვლევებს შეუძლია

დაეხმაროს ეკონომიკური მექანიზმების მიზანმიმართულ და ეფექტურ რეფორმირებას. მეცნიერები განსხვავებენ ერთმანეთისაგან ექსპერიმენტალური ეკონომიკას და ქცევით ეკონომიკას.

საკვანძო სიტყვები: ეკონომიკური თეორია, ექსპერიმენტი, ექსპერიმენტალური ეკონომიკა, კონტროლირებადი ექსპერიმენტი, ეკონომიკური ექსპერიმენტის ლაბორატორია, ქცევითი ეკონომიკა.

EXPERIMENTAL ECONOMICS - NEW DIRECTION OF ECONOMIC THEORY

Alexander Sichinava, Professor of GTU

RESUME

The article deals with the history of experimental economics as a new direction of economic theory, based on the controlled experimental method. It studies the scientific theory of economic theory and behavior of economic agents. This direction introduced a new method of research into the science - controlled experimental method. Economic theory, before the emergence of economic experiment, was considered a science in which experiments could not be used. Economists thought that in economical science there was no methodological and practical possibility of experimentation.

The history of economic experiment started in 40-50 th centuries. For a long time research in this direction was considered pseudoscience not only in the scientific community but also in the researchers who work of these problems. The experimental economy is characterized by novelty, active development and perspective. The origin of the experimental economy has no long history. It is widely used in research studies in Western countries. Unlike them, they are not used in Georgia at all. In Western countries it was formed as science. In Georgian scientific circles almost nothing is known about experimental economics. The experimental economy in Georgia is almost undeveloped. In this direction, the GTU is working on a group of scientists working in the Department of Engineering Economics, which has a number of publications and is working on this topic in the grant. It should be noted that mathe-

mathematical modeling of complex economic systems works in Georgia (GTU, TSU), but it does not have a universal character. Georgian scholars mainly study the experience of other countries in this direction, the mentality of Georgian population and the peculiarities of intellectual environment. Such kind of research can help targeted and efficient reform of economic mechanisms. The scientists distinguish between experimental economics and behavior economics.

Key words: Economic Theory, Experimentation, Experimental Economics, Controlled Experimentation, Laboratory of Economic Experimentation, Behavioral Economy.

ექსპერიმენტალური ეკონომიკა ეკონომიკური თეორიის ახალი მიმართულებაა, რომელიც ეყრდნობა კონტროლირებადი ექსპერიმენტის მეთოდს. იგი ახდენს ეკონომიკური თეორიის მეცნიერული დებულებებისა და ეკონომიკური აგენტების ქცევის შესწავლას. ამ მიმართულებამ ეკონომიკურ მეცნიერებაში შემოიტანა კვლევის ახალი მეთოდი კონტროლირებადი ექსპერიმენტის მეთოდი. ეკონომიკური თეორია, ეკონომიკური ექსპერიმენტის წარმოშობამდე, ითვლებოდა მეცნიერებად, რომელშიც ექსპერიმენტების გამოყენება არ შეიძლებოდა. ეკონომისტები მიიჩნევდნენ, რომ ეკონომიკურ მეცნიერებაში არ არსებობდა ექსპერიმენტების ჩატარების მეთოდოლოგიური და პრაქტიკული შესაძლებლობა. ეკონომიკური ექსპერიმენტის ისტორია დაიწყო XX საუკუნის 40-50 წლებში. დიდი ხნის განმავლობაში ამ მიმართულებით ჩატარებული კვლევები ითვლებოდა ფსევდომეცნიერულად და სერიოზულად არ აღიქმებოდა, არა მარტო სამეცნიერო საზოგადოებაში, არამედ თვით ამ პრობლემების მკვლევარებშიც. ექსპერიმენტალური ეკონომიკა ხასიათდება თემატიკის სიახლით, აქტიური განვითარებითა და პრესპექტიულობით. ექსპერიმენტალური ეკონომიკის წარმოშობას არა აქვს დიდი ხნის ისტორია. იგი ფართოდ გამოიყენება დასავლეთის ქვეყნების მეცნიერების კვლევებში. მათგან განსხვავებით საქართველოში საერთოდ არ გამოიყენება. დასავლეთის ქვეყნებში იგი ჩამოყალიბდა, როგორც მეცნიერება. ქართულ სამეცნიერო წრეებში თითქმის არაფერია ცნობილი ექსპერიმენტალური ეკონომიკის შესახებ. საქართველოში ექსპერიმენტალური ეკონომიკა თითქმის არაა განვითარებული. ამ მიმართულებით დღეისათვის მუშაობს სტუ-ს საინჟინრო ეკონომიკის დეპარტამენტის მეცნიერთა ჯგუფი, რომლებსაც აქვთ რამოდენიმე პუბლიკაცია და ამუშავენ ამ თემის შიდა გრანტით. უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოში ხდება რთული ეკონომიკური სისტემების მათემატიკური მოდელირება (სტუ, თსუ), მაგრამ მას საყოველთაო ხასიათი არა აქვს. ძირითადად ქართველი მეცნიერები სწავლობენ სხვა ქვეყნების გამოცდილებას ამ მიმართულებით, საქართველოს მოსახლეობის მე-

ნტალიტეტს და ინტელექტუალური გარემოს თავისებურებებს. ასეთ კვლევებს შეუძლია დაეხმაროს ეკონომიკური მექანიზმების მიზანმიმართულ და ეფექტურ რეფორმირებას, ასევე ახალ არაეფექტური გარანტიების დაწყებას.

დასავლეთში ექსპერიმენტალური მეცნიერების კვლევით არიან დაკავებული ცნობილი სპეციალისტები. ესენია: ვ.სმიტი, ე.როტი, ფ.გუალა და სხვები. ამ პრობლემაზე მუშაობენ და ეხებიან თავიანთ შრომებში: დ.დევისი, ჩ.ჰოლტი, ე.როტი, შ.ჰარგრივზ ჰიპა, ი.გასუფაკირი და პ.მიროვსკი. სამწუხაროდ ექსპერიმენტალურ ეკონომიკაში ცვლილებების სისტემატიზირება, ერთ ჩარჩოში მოქცევა ვერ ხერხდებოდა, რადგანაც მას სხვადასხვა დარგისა და სპეციალობის, ასევე სხვადასხვა ქვეყნის წარმომადგენლები, მეცნიერები იკვლევდნენ. მაგალითად, ექსპერიმენტალური ეკონომიკის ისტორიასა და მეთოდოლოგიას იკვლევდა იტალიელი ფილოსოფოსი და ისტორიკოსი ფრანჩესკო გუალა. სხვადასხვა სახის მასალის მოპოვება ექსპერიმენტალურ ეკონომიკაში შესაძლებელია ამ პრობლემებისადმი მიძღვნილ კრებულებში, როგორიცაა: 1) „Handbook of experimental ekonomiks“, რომლის რედაქტორია ჯონ კაგელი და ელვინა როტა; 2) mikroekonomie experimentale-რედაქტორი აურელი მამმეი. ექსპერიმენტალურ ეკონომიკაში კვლევებს აწარმოებდნენ ამერიკელი, ფრანგი და გერმანელი მეცნიერები. ასევე გვხვდება კვლევის შერეული მიმართულებები, რომელსაც აწარმოებდნენ შემდეგი მეცნიერები: ვ.სმიტი, ე.როტი, დ.ჰანემანი, ჩ.ჰოლტი, ა.ტვერსკი, გ.ლიოვენშტაინი, პ.საუერმანი, კ.კამერერა, ჯ.კაგელი, რ.ტალერი, ჯ.კნეტჩა, ე.ჰოფმანი, კ.მაკგები, დ.ლუმბა, პ.სლოვიკი და სხვები. ზოგიერთი მეცნიერი ექსპერიმენტალური ეკონომიკის პირდაპირ კვლევით არ იყო დაკავებული, მაგრამ დიდი წვლილი შეიტანეს მის განვითარებაში. ესენია: ლ.ტერსტონი, მ.ალლე, გ.საიმონი, დ.ელლესბერგი, ჯ.ნეში, ე.ჩემბერლინი, რ.ფურაკერი, ს.ზიგელი, მ.ფრიდმანი, მ.ფლუდი, გ.დრეშერი, დ.ბერნული, ს.რუსსესი, ა.ჰარტი, ჯონ ფონ ნეიმანი, ო.მონგერშტერნი და სხვები.

დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ექსპერიმენტალური ეკონომიკის ისტორიის პერიოდიზაციას. მკვლევარების მიერ ექსპერიმენტალური ეკონომიკის ისტორიის პერიოდიზაცია ეკონომიკაში იწყება ექსპერიმენტების ჩატარების პირველი მცდელობიდან, რაც მისი პერიოდიზაციის საშუალებას იძლევა. პერიოდიზაციის კრიტერიუმად მიღებულია ექსპერიმენტალური ეკონომიკის კვლევის სიღრმე და მისი განვითარების დონე, ასევე კვლევების რაოდენობა რომლებიც ტარდებოდა დარგში გარკვეული დროის განმავლობაში. ექსპერიმენტალური ეკონომიკის ისტორია შეიძლება დაიყოს ხუთ ეტაპად: ა) პირველი ეტაპი არის შერეული ექსპერიმენტები: XVIII საუკუნე- XX საუკუნის დასაწყისი; ბ) ჩასახვა (წარმოშობა): XX საუკუნის 40-იანი წლების შუა პერიოდი- XX საუკუნის 60 იანი წლები; გ) ნელი ტემპე-

ბით განვითარება : XX საუკუნის 60-70 წლები; დ) აღმავლობა: 80-იანი წლები; ე) საყოველთაო აღიარება: 90-იანი წლების შუა პერიოდი-დღემდე.

განვიხილოთ ცალ-ცალკე თითოეული ეტაპის მიღწევები და დამახასიათებელი ნიშნები: პირველი ეტაპი, პირველ განცალკევებული ექსპერიმენტები (VIII- XX საუკუნის დასაწყისი). ამ მიმართულებით მუშაობენ დანიელ და ნიკოლოზ ბერნულები, ი.ფიშერი და უ.ჯეევონსი. ამ მეცნიერების კვლევების ძირითადი მიღწევები იყო: ა) ეკონომიკური თეორიის ექსპერიმენტალური ტესტების პირველი მცდელობები; ბ) კონტროლირებადი ექსპერიმენტების მეცნიერული შედეგების გამოქვეყნება; ამ მეცნიერებმა შეძლეს ეკონომიკაში ექსპერიმენტის ჩატარებით მეცნიერთა დაინტერესება და შექმნეს ამ მიმართულებით მუშაობის გაგრძელების წინა პირობა. მეორე ეტაპი არის ეკონომიკური ექსპერიმენტის წარმოშობა, რომელიც მოიცავს XX საუკუნის 40-იანი წლების შუახანებსა და 60 წლების დასაწყისს. ამ ეტაპზე მოღვაწეობდნენ მეცნიერთა დიდი ჯგუფი. ესენია: ა.მ.ტურსტონი, ჯ.ფონეიმანი, გ.პრესტონი და ფ.ბარათა, ფ.მოსტელერი და ფ.ნოგი, მ.ალლეკამი, დ.ელბერგი, მ.ფუდი და მ.დრეშერი, ე.ჩემბერლნი, ს.ზოგელი და ლ.ფურკელი, რ.ზელტენი და ჰ.საუერმანი, ვ.სმიტი. მათ მიერ მიღწეულ იქნა : ა) დეტერმინიზირებულ პირობებში ინდივიდუალური არჩევის პირველი ექსპერიმენტების ჩატარება; ბ) მოსალოდნელი სარგებლიანობის თეორიის ფორმულირება; გ) ალესა და ელსბერგის პარადოქსების ფორმულირება, ასევე მათი უარყოფის ფორმულირება; დ) ჩემბერლნის მიერ სრულყოფილი კონკურენციის პირობებში ბაზრის ფუნქციონირების, ხელოვნურ გარემოში, უნივერსიტეტის აუდიტორიაში პირველად წარმოჩენა; ე) მოლაპარაკების დარგში ინოვაციური ექსპერიმენტების ჩატარება ბილატერალური მონოპოლიის, დუოპოლიისა და ოლიგოპოლიის პირობებში; ვ) მსოფლიოში პირველად შეიქმნა ექსპერიმენტალური ეკონომიკის კვლევის მუდმივმოქმედი სამუშაო ჯგუფი; ზ) ჩატარდა პირველი მსოფლიო კონფერენცია, რომელიც ეძღვნებოდა გადანაცვლების მიღების დროს ექსპერიმენტალური მეთოდის გამოყენებას, იგი ჩატარდა სანტა-მონიკაში, აშშ, 1952 წლის შემოდგომაზე. ამ ეტაპის მიღწევად უნდა ჩაითვალოს, რომ ექსპერიმენტალური ეკონომიკის წარმოშობა შესაძლებელი გახდა მე-2 მსოფლიო ომის შემდეგ, განცალკევებული შრომების გაერთიანებით, რომლებიც გაფანტული იყო სხვადასხვა დისციპლინებში. ძირითადი კვლევები გაკეთებული იყო აშშ-ში და თავმოყრილი იყო რამოდენიმე მსხვილ კვლევით ინსტიტუტში.

მესამე ეტაპი არის ექსპერიმენტალური ეკონომიკის შენელებული ტემპებით განვითარება (XX საუკუნის 60-იანი წლების ბოლო და 70-იანი წლების დასაწყისი). ამ პერიოდში მოღვაწეობდნენ ცნობილი მეცნიერები: ჯ.ფრიდმანი, ვ.სმიტი, ჩ.პლოტი, გ.გუტი, რ.ზელტენი, გ.ალლე, ა.ტვერსკი,

დ.ჰანემანი, ს.ლიხტენშტეინი, პ.სლოვიკი, რ.ტიე-

ცი, ჰ.საუერმანი. მათ შეძლეს ა) მოეწყოთ ექსპერიმენტალური ეკონომიკაში პირველი სიმპოზიუმი; ბ) ეკონომიკურ მეცნიერებაში პირველი დიდი საინფორმაციო ლაბორატორიის შექმნა არიზონის უნივერსიტეტში. 1976 წელს გამოაქვეყნა ვერნონ სმიტის ფუნდამენტური ნაშრომები, რითაც საფუძველი ჩაეარა ექსპერიმენტატორულ საქმიანობას ეკონომიკაში; მორის ალლესმიერ 1956 წელს გამოქვეყნდა ინგლისურ ენაზე სტატიების სრული ვერსია; ფუძემდებლური შრომების გამოქვეყნება ტვერსკისა და ჰანემანის მიერ 1974 წელს, ასევე ლიხტენშტეინისა და სლოვიკის მიერ 1976 წელს. ამ ნაშრომებმა საფუძველი ჩაუყარეს მეცნიერთა შორის დისკუსიის, აზრთა სხვადასხვაობის წარმოშობას;

ამ პერიოდის მიღწევად შეიძლება ჩაითვალოს ურთიერთთანამშრომლობის დაწყება მეცნიერებს შორის (ჰანემანი და ტვერსკი, სმიტი და ლოტი). XX- საუკუნის (80-იანი წლების ბოლოს უკვე გამოქვეყნებული იყო ფუძემდებლური ექსპერიმენტების შედეგები, რომლებიც განსაზღვრავენ კვლევის შემდგომ მიმართულებას ექსპერიმენტალური ეკონომიკის ჩარჩოში, ის სულ უფრო მეტად გამოეყო ფსიქოლოგიასა და მზადაა შევიდეს მეინსტრიმში. ამას წინ უძღოდა ინფორმაციზირებული ლაბორატორიების მოწყობა, ასევე იმ პერიოდის სამეცნიერო (ზოგადი თანასწორობის თეორიის დაგმობა, მიკროეკონომიკური არასტაბილურობა და მოულოდნელობები ეკონომიკაში). მესამე ეტაპი არის ექსპერიმენტალური ეკონომიკის აღორძინების ეტაპი (80-იანი წლების დასაწყისი და 90-იანი წლების შუახანებში). ამ საქმეში დიდი წვლილი შეიტანეს: რ.ბატტალიომ, ჯ. კაგელმა, ა.ვილიამსონმა, ჯ.უოკერმა, ო.ჰიგატმა, რ.ფორისტმა, ე.როტმა და ჩ.ჰილტმა. ამ პერიოდში პალფრეისა და ჰეინც სურმანის მიერ 1967 წელს გამოქვეყნებული ნაშრომი „ექსპერიმენტალური ეკონომიკის როლი“, მნიშვნელოვანია იმით, რომ იგი პირველად იყენებს ტერმინს „ექსპერიმენტალური ეკონომიკა“; XX- საუკუნის 70-იანი წლების ბოლოსა და 80-იანი წლების დასაწყისი იყო, „მოსალოდნელი სარგებლიანობის თეორიის“ ალტერნატიული განვითარების აქტიური პერიოდი. პოსტერის მიერ 1991 წელს გამოქვეყნებულ იქნა სტატიები „რეკომენდაციები ექსპერიმენტალური ეკონომიკის მიმართულებით გამოქვეყნებული ნაშრომებისათვის“; ეკონომიკაში ექსპერიმენტების ევროპული ქსელის შექმნა და ამის მეშვეობით სხვადასხვა ქვეყანაში ლაბორატორიების შექმნა, მესამე ეტაპი იყო გადამწყვეტი ეტაპი ექსპერიმენტალურ ეკონომიკის ისტორიაში. გაიზარდა ჩატარებული ექსპერიმენტების და მასში ჩართული მეცნიერების რიცხვი, იქმნება ლაბორატორიები სხვადასხვა ქვეყნებში და პუბლიკაციების რაოდენობა ეკონომიკური ექსპერიმენტის მიმართულებით. გამოდის პირველი სახელმძღვანელო ექსპერიმენტალურ ეკონომიკაში. გამოიყოფა ქცევითი ეკონომიკის მიმართულება. მეოთხე ეტაპია - ექსპერიმენტალური

ეკონომიკის საყოველთაო აღიარება (XX საუკუნის 90-იანი წლების შუა ხანებიდან დღემდე). ამ პერიოდში აქტიურად მოღვაწეობდნენ: ჩ.ჰოლტი, ე.როტი,გ.სმიტი და სხვები.ამ პერიოდის უდიდეს მიღწევად უნდა ჩაითვალოს ის,რომ 2002 წლის 9 ოქტომბერს ნობელის კომიტეტმა პრემია მიანიჭა ვერნონ სმიტს ნაშრომისათვის-„ლაბორატორიული ექსპერიმენტის ემპირიული ანალიზის,როგორც ინსტრუმენტის დამკვიდრებისათვის ეკონომიკაში, ბაზრის მექანიზმის ალტერნატიული კვლევისათვის-ბურებების შესასწავლად.“1995 წელს პირველად გამოვიდა „ექსპერიმენტალური,ეკონომიკის მზამკვლევი“ (Handbook ob experimental economics).

1998 წლის ჩარლზ ჰოლტმა დააფუძნა ჟურნალი,რომელიც მთლიანად ეძღვნებოდა „ექსპერიმენტალურ ეკონომიკას - „ experimental economics“. 2012 წელს ნობელის პრემია მიენიჭათ ელვინ როტსა და ლოიდ შეპელს „განაწილების სტაბილური თეორია და ბაზრის მოწყობის პრაქტიკა.“მეოთხე ეტაპს უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა, რადგანაც ექსპერიმენტალური ეკონომიკა აღიარებული იქნა ეკონომიკური მეცნიერების მიმართულებად. გამოქვეყნდა დიდი რაოდენობით სტატიები ექსპერიმენტალურ ეკონომიკაში, დაფუძნდა სპეციალიზირებული ჟურნალები. ექსპერიმენტალური ეკონომიკის სპეციალისტებს ორჯერ მიანიჭეს ნობელის პრემია.

ექსპერიმენტალურმა ეკონომიკამ საყოველთაო აღიარება მოიპოვა, როგორც ეკონომიკური აზრის ახალმა მიმართულებამ, მხოლოდ 2002 წელს, როდესაც ვერნონ სმიტს მიენიჭა ნობელის პრემია ეკონომიკაში.ვერნონ სმიტი მსოფლიომ აღიარა ექსპერიმენტალური ეკონომიკის მამად, ასევე იგი ნაწილობრივ ითვლება ქცევითი ეკონომიკის ბრწყინვალე წარმომადგენლად.¹

1997 წელს სმუტმა დაარსა ექსპერიმენტალური ეკონომიკური კვლევების ფონდი(The International Foundation for Reesearch in Exsperimental Economics,IFREE),კერძო ფილანტროპიული ორგანიზაცია,რომლის მიზანია მხარი დაუჭიროს ექსპერიმენტალური მეთოდებით კვლევას ეკონომიკაში. ფონდის დირექტორთა საბჭოში შედიან ეკონომისტები:დ.ჰოპო და კ.მაკკეები.ფონდის ერთ-ერთ საქმიანობად ითვლება დოქტორანტებისათვის სტიპენდიის სახით მხარდაჭერა,რომლებიც დაკავებული არიან ექსპერიმენტალური ეკონომიკის კვლევით.

ექსპერიმენტალური ეკონომიკის მიზანია ეკონომიკური თეორიის ფუნდამენტური დებულებების შეცნობა და მისი რეალობსთან მიახლოება. ამისათვის ხდება არსებული თეორიის გადამოწმება, აუცილებლობის შემთხვევაში მათი მოდიფიცირებადა ახალი თეორიის შემუშავება ექსპერიმენტალურ

ეკონომიკის მონაცემებზე დაყრდნობით, რომლებიც უფრო ზუსტად ასახავენ ადამიანების ქცევის რეალობას.მეცნიერება ამტკიცებს რომ, „თეორია მაშინაა მისაღები,როდესაც ის პრაქტიკაითაა განმტკიცებული“.

ექსპერიმენტალური ეკონომიკის აქტუალურობა მდგომარეობს ინდივიდის ქცევის შესწავლაში, ასევე ადამიანის ჯგუფური ქცევის შესწავლაში, რომელსაცტრადიციულ ეკონომიკური თეორია ვერ ხსნის. ამის მკაფიო მაგალითია ისეთი მოვლენა მსოფლიო ეკონომიკაში, როგორიცაა კრიზისი, დეპრესია,აღმავლობა და მასთან დაკავშირებული პანიკური განწყობა და ადამიანთა მასის აუხსნელი ქმედებები, რომლებსაც სჭირდებათ დახმარება, მაგრამ ვერ პოულობენ საჭირო ახსნას ტრადიციულ ეკონომიკურ თეორიაში. ეს პროცესი განსაკუთრებით აქტიურდება ეკონომიკური კრიზისის დროს, როდესაც ეკონომიკურად არასტაბილურ სიტუაციაში შეინიშნება გადახრები, რაციონალური ქმედებებიდან საყოველთაო ქცევამდე,რომელიც დამახასიათებელია ფინანსური ბაზრის სუბიექტებისათვის.

პირველი სოციალური მეცნიერება, რომელმაც გამოიყენა კვლევის ექსპერიმენტალური მეთოდები XXსაუკუნის დასაწყისში იყო ფსიქოლოგია. ეკონომიკაშიც პირველი ექსპერიმენტების ჩაბარების მცდელობა ჰქონდათ ფსიქოლოგებს, რომლებიც მუშაობდნენ ქცევით ეკონომიკურ პრობლემებზე. ეკონომიკისა და ფსიქოლოგიისდისციპლინათაშორისო კვლევები გახდა ძირითადი წინამძღვარი ექსპერიმენტალური ეკონომიკის წარმოშობის.XX საუკუნეში როცა წარმოიშვა მიკროეკონომიკის თეორია,ფსიქოლოგია ჯერ კიდევ არ იყო მთლად ფორმირებული, როგორც მეცნიერება, რის გამოც მეცნიერები არ ენდობოდნენ ფსიქოლოგიურ გამოკვლევებს. გამომდინარე აქედან, მეცნიერები რომლებიც მიკროეკონომიკური კვლევებით იყვნენ დაკავებული ვერ იყენებდნენ ფსიქოლოგიური კვლევის შედეგებს ინდივიდის ქცევის მოდელის შემუშავებისას.

ეკონომიკაში ექსპერიმენტირების მეთოდების გამოყენების იდეა არ არის ახალი. მის განვითარებასდიდი ხნის განმავლობაში ამუხრუჭებდა ჯერ კიდევ მარჟენალიზმიდან მოყოლებული დომინირებადი აზრი,ზედმეტად არ გამოეყენებინათ სარგებლიანობის თეორია ან საერთო ეკონომიკური წონასწორობის თეორია,რომლებიც არ ითვალისწინებენ ადამიანის ქცევის ფსიქოლოგიურ მომენტებს.ეკონომიური მეცნიერების გენეზისი გვიჩვენებს, რომ აუცილებელია მისი კვლევაში ცვლილებების შეტანა ფსიქოლოგიური ასპექტების გამოყენებით,როგორიცაა-კოგნიტური შეზღუდულობა,სოციალური სტატუსების არსებობა, წესიერებისაგან სწრაფვა და სოციალური სამართლიანობა აგენტის ქცევაში.თამაშების თეორიის განვითარებამ შექმნა წინააღმდეგობები კვლევებში ექსპერიმენტების გამოყენებისათვის. თამაშების თეორიის მკვლევარები ექსპერიმენტებს იყენებენ თეორიული დასკვნების დამტკიცებისათ-

1 ვერნონ სმიტი-ამერიკელი ეკონომისტი.ექსპერიმენტალური ეკონომიკის ფუძემდებელი.ექსპერიმენტალური ეკონომიკის მამად აღიარა მსოფლიო სამეცნიერო საზოგადოებამ.

ვის და პარადოქსების ილუსტრირების მიზნით.

მოდელირების განვითარებამ კი, XX საუკუნის II ნახევარში, გამოიწვია ცვლილებები ეკონომიკის განვითარებაში. ეკონომიკა „მორალური მეცნიერებიდან“ გადაიქცა მეცნიერებად, რომელიც დამყარებული იყო ინსტრუმენტებზე. მათემატიკის, სტატისტიკისა და მოდელირების აქტიურმა გამოყენებამ ეკონომიკურ მეცნიერებაში განაპირობა ექსპერიმენტალური ეკონომიკის წარმოშობა, საფუძველი ჩაუყარა მის განვითარებას. ექსპერიმენტალური ეკონომიკა არის მეთოდოლოგია და მისი გამოყენება ეკონომიკაში ხასიათდება თავისებურებებით. ექსპერიმენტალური ეკონომიკის კვლევის საგანია კონტროლირებად, ლაბორატორიულ პირობებში ექსპერიმენტების ჩატარება, რითაც ხდება ეკონომიკური თეორიის ტესტირება. შეიძლება გამოვყოთ ექსპერიმენტალური ეკონომიკის ოთხი ფუნქცია: ა) თეორიის შემცნებითი დონის შეფასება - ჰიპოთეზების ტესტირება; ბ) ახალი ცოდნის შექმნა - ეკონომიკური სუბიექტების ფაქტიური ქცევის კანონზომიერების პოვნა და ნაკლებად ცნობილი თეორიული სიტუაციების შესწავლა; გ) გადაწყვეტილების მქონეების ექსპერტიზის ჩართვა, სახელმწიფო ან კერძო სტრუქტურებისათვის რეკომენდაციების ფორმულირება. დ) სასწავლო ფუნქცია - ექსპერიმენტალური ეკონომიკის შეუძლია გააუმჯობესოს ეკონომიკური დისციპლინების სწავლება, რადგანაც იგი თავაზობს არსებული თეორიის თვალსაჩინო და ინტერაქტიულ განმარტებებს. ეკონომიკური ექსპერიმენტის ჩამტარებელთა უმრავლესობა თანხმდება ექსპერიმენტის ჩატარების ოთხ ძირითად პრინციპზე: ა) ექსპერიმენტის კვლავწარმოება; ბ) მონაწილეთა ანონიმურობა; გ) მონაწილეთა დაჯილდოება მათი მიღწევების მიუხედავად; დ) სიმართლე-მონაწილეთა მოტყუების გამორიცხვა.

ეკონომიკური ექსპერიმენტის კვლევის ძირითად პრობლემად გვევლინება „შინაგანი გულწრფელობის“ ან „პარალელიზმის“ პრობლემა. იგი მიმდინარეობს ექსპერიმენტალური მოდელებისა და რეალობის მსგავსებაში, ე.ი. არსებობს შესაძლებლობა შედეგების რეალურ სამყაროსთან ექსტრაპოლირებისა, რომელიც მიღებულია ლაბორატორიაში, ექსპერიმენტში მონაწილეთა ქცევაზე იძლევა განსხვავებულ მათი რეალური ქცევისაგან, მრავალი მიზეზების გამო, როგორცაა ექსპერიმენტის მიმდინარეობის დროს რეალური ქცევის შეცვლა გარკვეული „როლის“ შესასრულებლად. ასევე მნიშვნელოვანია, „საველე ექსპერიმენტები“, რომლებიც ტარდება კონტროლირებად, მაგრამ რეალურ პირობებში.

საყურადღებო საკითხია განსხვავების დანახვა ექსპერიმენტალურ და ქცევის ეკონომიკას შორის. XX-საუკუნის 80-იან წლებში ექსპერიმენტალური ეკონომიკის ფარგლებში მიღებული შედეგების ინტერპრეტაციამ წარმოშვა საკითხი ქცევითი ეკონომიკის ცალკე გამოყოფის შესახებ. ქცევითი ეკონომიკა განსხვავდება ექსპერიმენტალური ეკონომიკისაგან, პირველ რიგში, იმით, რომ იგი გვთავაზობს ეკონომიკური მეცნიერების თეორიული ბაზის გადახედვას, ადამიანთა რეალური ქცევის ჩართვით მასში და დიდი ვარაუდით ეწინააღმდეგება ნეოკლასიკურ ეკონომიკას, ვიდრე ექსპერიმენტალურ ეკონომიკას, მისი მიზანია გადაამოწმოს ეკონომიკური თეორიის დასკვნები. თანამედროვე პირობებში ქცევითი ეკონომიკის კვლევაში ჩართულია მეცნიერების ისეთი დარგი, როგორიცაა ნეიროქირურგია, ნუ როგორ იქცევა ეკონომიკური სუბიექტი ეკონომიკური საქმიანობის პირობებში ბრძანების მიღების დროს.

მაშასადამე, ექსპერიმენტალური ეკონომიკა იმდენად საინტერესო პრობლემაა, რომ იმსახურებს მეცნიერ-მკვლევართა დიდ ყურადღებას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. სიჭინავა ა., სეხნიაშვილი დ., ეკონომიკური ექსპერიმენტის საგანმანათლებლო ღირებულებების პარადიგმები, ჟ. „ბიზნეს-ინჟინერინგი“, 2017, #3, გვ. 227-230
2. სიჭინავა ა., სეხნიაშვილი დ., ექსპერიმენტული ეკონომიკა ეკონომიკის მდგრადი განვითარებისთვის, ჟ. „ბიზნეს-ინჟინერინგი“, 2016, #3, გვ. 181-186
3. ქიქელაძე რ., ექსპერიმენტული ეკონომიკის წარმოშობის წინაპირობები და მისი სამეცნიერო მიმართულებად აღიარება, ჟ. „ბიზნეს-ინჟინერინგი“, 2016, #3 გვ. 2016, გვ. 322-326
4. Akulova Anna, Model of Tax Behaviour of Economic Agents in the Age of Globalization: Verification and Parameterization, Journal "Business Engineering", 2017, #3, გვ. 2011-2014
5. Smith, Vernon L. (2017). Using Experiments to test Beliefs: Three Cases from Experimental Economics. http://www.univer.kharkov.ua/images/redactor/news/2017-05-29/Using_Experiments_to_Test_Beliefs_Three_Cases_from_Experimental_Economics.pdf
6. Smith, Vernon. (1980). Experiments with a Decentralized Mechanism for Public Good Decision // American Economic Review, 70 (September), 584-599.
7. Smith, Vernon. (1994). Economics in the Laboratory // Journal of Economic Perspectives, Vol. 8 №1, 113-131.
8. Merkulova T. (2010). Experimental testing behavioural hypotheses (PG-experiment). Economic theory, № 1, 65-75. (in Russian)
9. Merkulova Tamara, Tatyana Bitkova. (2012). Opportunism and reciprocity in economic behavior: "Public Goods" game results - case study of Ukraine // in: Tradition and new horizons: towards the virtue of responsibility. Warsaw: Kozminski University, 261-272.
10. Merkulova Tamara, Experiment in economic analysis: experience vs scepticism, Journal "Business Engineering", 2017, #3, გვ. 208-211